

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

11. Az élet ciklusa és az életszakaszokhoz köthető rítusok (2. rész).

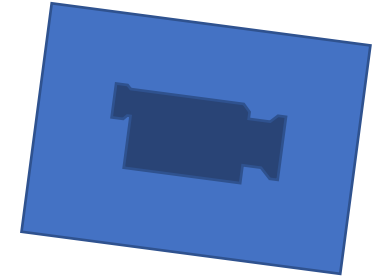
2022. 11. 30.

Biró Tamás

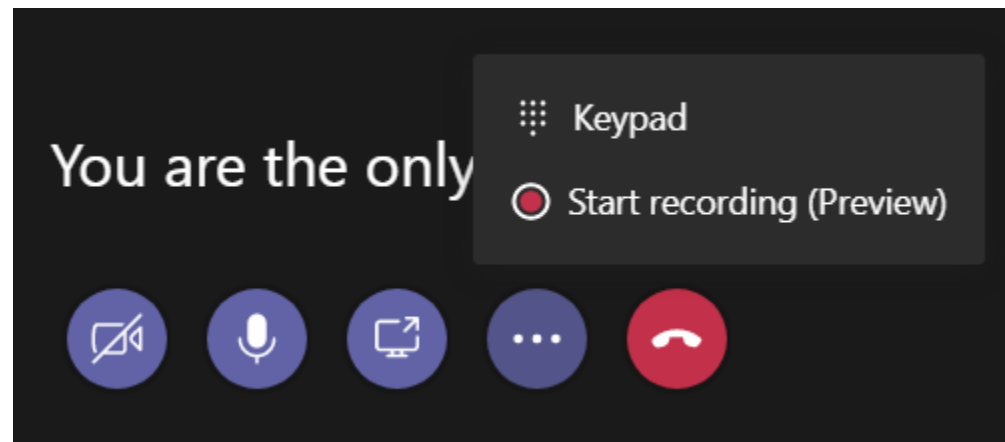
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 22-23-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

Utolsó előadás: dec. 7. online!
+ konzultáció, ha van rá igény

Vizsgaidőpontok?

Meghirdetve:

- Dec. 21.
- Jan. 11.
- Jan. 25.

szerda,

10:00 – 11:30

Ha valakinek nem jó, küldjön emailt még a héten!

Speciális szükségletű hallgatók: szóljanak nekem!

**Online vizsga
engedélyezve**

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Névadási szokások

Rabbik gyakori elnevezése

- Betűszóval:
Rasi = rabbi Slomo Jichaki
Rambam = rabbi Mose ben Maimon
- Fontos műve címéről:
a Bét Joszef = rabbi Joszef Karo.

Kiegészítés

- Korábban csak zsidó (héber, jiddis stb.) nevek:
 - Fiúk: *Cvi-Hirsch ben Mose* (Cvi Hirsch, Mózes fia)
 - Lányok: *Szoro Jentl bat [basz] Eliezer* (Sára Jentl, Eliezer lánya)
 - Hagyományosan apa neve, betegség kapcsán anya neve. Modernek: mindkét szülő neve.
- Modernizálódó állam: polgári nevek és családnevek.
- Polgári név mindennapi használatra ↔ „héber” név zsinagógai használatra.
- Élő személyről nem nevezünk el senkit! Meghalt rokonról gyakran.
Neves rabbikról (például lubavicsiaknál: *Mendl*).

<https://forward.com/news/147997/meet-chaya-mushka-again-and-again/>

Gyermekek

- *Halaka* (הלכה) / *opserenis* (אָפּשערעניש): kisleányok hajvágása 3 éves korban.
- Például lag ba-omer alkalmából, pl. Meronban

Nevelés, tanulás

- לְהִפּוּא, לְקִדּוּשֵׁין וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים (le-hupa, le-kidusin u-le-maaszim tovim):
„A hüpére, esküvőre és a jócselekedetekre.”
- **Misna Pea 1:1:** *Ezeknek a dolgoknak nincs meghatározott minimális mértéke (siur): a mezők széle (pea), az első gyümölcsök, a megjelenés [Jeruzsálemben zarándokünnepen], a jócselekedet és a Tóra-tanulás. És ezek azok, amelyeknek a gyümölcsét az ember ebben a világban élvezheti, de a sugara megmarad az eljövendő világban is: az apa és anya tisztelete, a jócselekedet, békéltetés ember és társai között. A Tóra-tanulás azonban annyit ér, mint mindez együtt.*

Nevelés, tanulás

תּוֹרָה תַּלְמוּד תּוֹרָה talmud-tóra Tóra-tanulás

• „A tanház (bét ha-midrás) szentsége szigorúbb, mint a zsinagógáé (bét ha-kneszet).” (Sulhan arukh, Jore dea 246,17)

• Héder הֶדֶר: 3 éves kortól

melamed (מְלַמֵּד) 'tanító'

• Jesiva יְשִׁיבָה: bar micvától

rabbi, *jesiva-bóher*, talmid hakham

• Kollel כּוֹלֵל: házasoknak tanulókör

Modern korban:

- Talmud-Tóra
- Rabbiképző szeminárium
(Jewish studies /
hebraisztika szak)

Barmicva / barmicvo

בר מצווה \ בַּר מִצְוָה

Batmicva / baszmicvo

בת מצווה \ בֵּית מִצְוָה

- *Bar micva* 'a parancsolat fia'. *Bat micva* 'a parancsolat lánya'
- Halákhikus (vallásjogi) értelemben vett nagykorúság:
lányok 12 év + 1 nap, fiúk: 13 év + 1 nap
- Ennek megünneplése → felnőtté avatási szertartássá értelmeződött át:
 - Barmicvo: első Tóra-olvasás, első tfillin (középkor óta)
 - Batmicva: „konfirmáció” (19. század legvége, 20. század első fele óta)
fogadalom savuotkor → a fiúk barmicvájának mintájára.

Életszakaszok

Misna, Avot 5:21 (= Pirké avot 5:24)

„Öt évesen a Tórához, tíz évesen a Misnához (!), tizenhárom évesen a parancsolatokhoz, tizenöt évesen a Talmudhoz, tizennyolc évesen a hüpe alá áll. Húszévesen a [betevő után] fut. Harmincévesen ereje teljében van. Negyvenévesen az értelem embere. Ötvenéves korában képes bölcs tanácsot adni. Hatvan az öregedés kora. Hetven az ősz hajé. Nyolcvan az aggkoré. Kilencven évesen görnyedten jár. A százéves mintha már nem is élne, és eltűnt volna a világból.”

Házassághoz köthető rítusok

Házasság

- Tórai házassági tilalmak ← tiltott nemi kapcsolatok (Lev 18)
- *Mamzer* מְמַזֵּר: tiltott nemi kapcsolatból (pl. férjezett nő) fogant gyermek.
- Monogámia:
a hagyomány szerint rabbénu Gersom (11. század eleje) rendelete.
- Vegyesházasságok – mint probléma a modern korban
- Siddukh (שִׂדּוּךְ) – házasságközvetítés.
sadkhan / sadkhen (שֹׁדֵקָן) – házasságközvetítő.
- Eljegyzés (jidd. *vort*): tányértörés, feltételek (תְּנֵינִים), hozomány.

Esküvő

- Az esküvő előtt: vőlegényt felhívják a tórához (*aufruf* אויפרוף).
menyasszony mikvébe megy.
- Kabbalat panim: a vendégek fogadása
- Badekn („bedekkolás”): a menyasszony befátyolozása
- Hüppe / hupa (הופה \ הַפָּה): esküvői baldachin
menyasszony hét kört tesz a vőlegény körül.

Esküvő: a hüpe alatt

1. Eruszin (אֶרֶוּסִין), kidusin (קִידוּשִׁין \ קִדּוּשִׁין): „eljegyzés”
 - Első pohár bor. Két kóser tanú jelentősége.
 - Gyűrűhúzás: „*íme, el vagy nekem jegyezve Mózes és Izrael törvényei szerint.*”
 - *Ketuba* (כְּתוּבָה): házasságlevél. Előtte aláírják. Hüppe alatt felolvassák.
2. Niszuin (נִשׁוּאִין \ נִישׁוּאִין): „esküvő”
 - Második pohár borra hét áldás. Pohártörés, *mazl tov!*-felkiáltás.
 - Jihud יְהוּד: ifjú pár elvonul (tanúk), kettesben a házasság elhálása (helyett).
 - „Hét áldás” (seva berakhot שֵׁבַע בְּרָכוֹת): a lakodalmon (szeuda סְעוּדָה), majd egy hétig még *seva brakhot*.

Házasságlevél: כתובה \ כֵּתוּבָה

- Arámi nyelvű hagyományos szöveg.
- Két tanú aláírja.

<https://www.youtube.com/watch?v=HBthec4v30Q>

The Jewish Wedding Video

„Családi tisztaság” *tohorat mispaha*

- Nidda (נידה \ נדה): rituális tisztátalanság (elsősorban: menstruációs)
- Mikve (מקוה): rituális fürdő (Lev. 11-17, különösen: Lev. 15, 19-32).

Válás

(לא עלינו *lajálenu* 'ne ránk, nekünk')

- gerusin (גרושין) get (גט): válólevél
- aguna (עגונה): „megkötött” feleség
- Jibbum (יבום, sógorházasság, levirátus) és halica (הלצה): Deut 25,5-10.

Halálhoz köthető rítusok

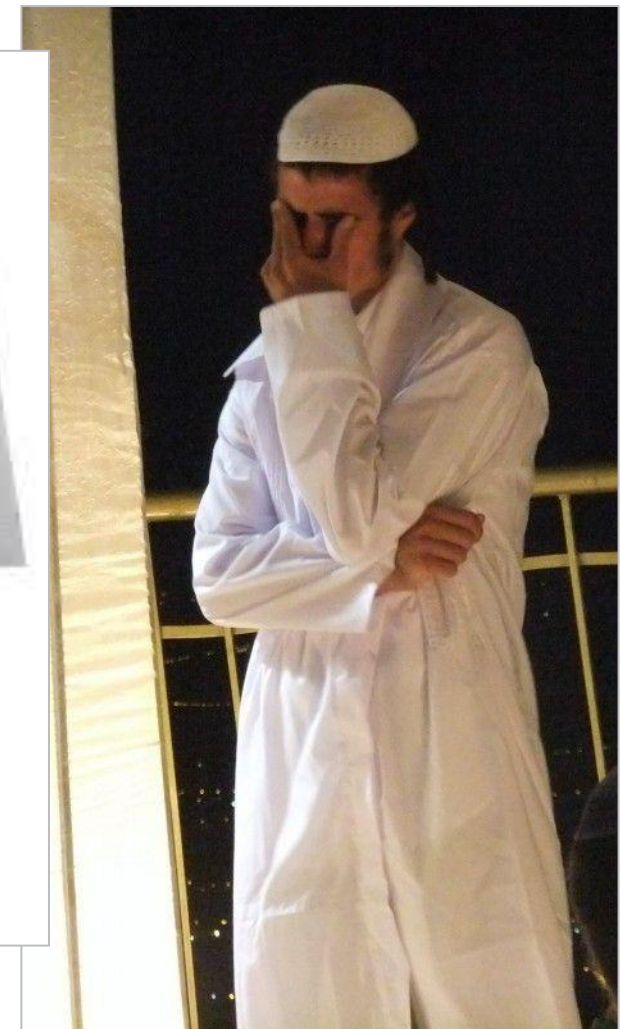
Beteg, haldokló

- beteglátogatás (ביקור חולים \ ביקור חולים *bikkur holim*)
- רפואה שלמה! *Refua selema!* ('teljes gyógyulást')
- „Négy dolog változtatja meg a végzetet:
Jótékonyság, imádkozás, a név megváltoztatása
és a tettek megváltoztatása.” (b Ros hasana 16b)
- Bűnvallás a halálos ágyon
- Áldás (*berakha*) rossz hír hallatán, például haláleset alkalmával:
ברוך דין האמת *Barukh dajan ha-emet* – „Áldott az igazságos bíró”

Halál

A halott körüli feladatok:

- a halott méltósága (*kevod ha-mét*)
- őrzés (virrasztás)
- halottmosdatás, tohora (טְהוּרָה)
- Kitli (halotti köpeny), takhrikhim
- Hevra Kadisa: szent egyesület
- Temetés még aznap (ha lehet)

Kitlibe öltöznek hagyományosan:

- jom kippurkor
- széderestén
- esküvőn is.

Temető

בֵּית הַחַיִּים *bét ha-hajjim* ('élet/élők háza') / *bét ha-kevarot* ('sírok háza') /
בֵּית עוֹלָם *bét olam* ('az örökkévalóság háza') בֵּית הַקְּבָרוֹת

יִחְיֶה מִתְּיָד נְבִלְתֵי יְקוּמוּן הַקִּיצוֹ וּרְנִנּוֹ שְׂכָנֵי עֶפְרָיִם כִּי טַל אֹרֶת טִלָּה וְאַרְצָא רְפָאִים תִּפְּיֵל:

De a te halottaid életre kelnek, föltámadnak a holttesteik! Ébredjete, és ujjongjatek, kik a porban laktok! Mert harmatod a világosság harmata, és a föld visszaadja az árnyakat. (Jes 26,19)

- Ravatalozó, szertartási épület / *cidduk ha-din* צִדּוּק הַדִּין
- Derekh / ezrat kohanim: kohaniták sora külön (rituális tisztaság miatt)
- Rabbi-sor, gyereksírok. *Lehavdil*: öngyilkosok temetése.
- Ohel אֹהֶל ('sátor, hajlék')

Sírfeliratok: szimbólumok, minhagok és „nyelvi tájképek”

Balogh István – Bányai Viktória: Magyarországi zsidó
feliratok – Scheiber szellemében 1686 után
<https://or-zse.hu/hacofe/vol8/11balogh-banyai3.pdf>

Rabbik sírjai: zarándokhelyek

A kállói rabbi, Taub Ejzik Jichok

Szól a kakas már...

www.nagykallo.net

Halál és gyász

- Temetés:
קרִיָּעָה keria – a ruha „megszaggatása” (bevágása)
- Gyász
- A gyász fokozatai:
 1. Temetésig.
 2. Siva/süve: 7 nap (sivát/süvét ülni).
 3. Slosim: 30 nap.
 4. 1 év (11 hónap).
- Kaddis-mondás: gyászolók kaddisa.
- Sírkőállítás (M.o.: első jarcajt körül).
- *Jahrzeit / jorcájt* (halálozási évforduló) és *jizkor / mazkir* (évente 4x).

Temetőlátogatás

- Kavics / kő elhelyezése
- A végén: kézmosás, fűtépés
- Zarándoklat
(*קְבֵר אָבוֹת* *kéver avot / kéver óvesz* 'atyák sírjai'):
kvitli, mécses
- A sírhely megváltása örökre szól. Exhumálás kérdése.

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: kedd éjfél (23:59).

Viszlát jövő héten!

(online, utolsó alkalom)